

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.3.2>

БОРИШКЕВИЧ О.В., ГЕЙВАХ О.В.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРШИХ ПОВОЄННИХ ВИБОРІВ
В УКРАЇНІ

LEGAL ISSUES IN THE ORGANIZATION OF THE FIRST POST-WAR ELECTIONS
IN UKRAINE

Актуальність дослідження правових проблем організації перших повоєнних виборів в Україні зумовлена необхідністю формування ефективного нормативно-правового механізму відновлення виборчого процесу після припинення або скасування воєнного стану. Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила масштабні демографічні, територіальні, соціальні та інституційні зміни, які безпосередньо впливатимуть на можливість реалізації громадянами активного і пасивного виборчого права. Значна кількість громадян України перебуває за межами держави, має статус внутрішньо переміщених осіб, проходить військову службу або фактично проживає не за зареєстрованою виборчою адресою. Окремого правового вирішення потребуватиме питання організації виборчого процесу на деокупованих територіях та територіях, які зазнали істотних наслідків бойових дій. У статті досліджуються основні правові проблеми відновлення виборчого процесу після припинення або скасування воєнного стану, аналізуються положення Конституції України, Виборчого кодексу України та законодавства про правовий режим воєнного стану. Окрема увага приділяється визначенню належних строків підготовки та проведення перших повоєнних виборів, забезпеченню безпеки учасників виборчого процесу, відновленню виборчої інфраструктури, актуалізації відомостей Державного реєстру виборців, реалізації виборчих прав військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які перебувають за кордоном. Обґрунтовується необхідність запровадження спеціального правового механізму організації та проведення перших повоєнних виборів, який повинен враховувати наслідки збройної агресії та забезпечувати баланс між необхідністю своєчасного відновлення демократичного виборчого процесу і забезпеченням безпеки, загальності, рівності, вільності та справедливості виборів. Запропоновано визначити на законодавчому рівні систему критеріїв готовності держави та окремих її територій до проведення виборів, а також передбачити спеціальні процедури реалізації виборчих прав окремими категоріями громадян.

Ключові слова: повоєнні вибори, виборчий процес, воєнний стан, виборчі права, виборче законодавство, Виборчий кодекс України, деокуповані території, внутрішньо переміщені особи, військовослужбовці, Державний реєстр виборців, демократичні вибори.

The relevance of studying the legal issues related to the organization of the first post-war elections in Ukraine is determined by the need to establish an effective legal and regulatory mechanism for restoring the electoral process after the termination or

© БОРИШКЕВИЧ О.В. – аспірант (Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського) <https://orcid.org/0009-0001-9137-5339>

© ГЕЙВАХ О.В. – адвокат <https://orcid.org/0009-0000-3731-1644>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

cancellation of martial law. The full-scale armed aggression against Ukraine has caused significant demographic, territorial, social, and institutional changes that will directly affect citizens' ability to exercise their active and passive electoral rights. A significant number of Ukrainian citizens are currently residing outside the country, have the status of internally displaced persons, are performing military service, or actually reside at a place other than their registered electoral address. The organization of the electoral process in de-occupied territories and territories that have suffered significant consequences of hostilities will also require separate legal regulation. The article examines the main legal issues concerning the restoration of the electoral process after the termination or cancellation of martial law and analyzes the provisions of the Constitution of Ukraine, the Electoral Code of Ukraine, and the legislation governing the legal regime of martial law. Particular attention is paid to determining appropriate timeframes for the preparation and conduct of the first post-war elections, ensuring the security of participants in the electoral process, restoring electoral infrastructure, updating information in the State Register of Voters, and ensuring the exercise of electoral rights by military personnel, internally displaced persons, and Ukrainian citizens residing abroad. The necessity of introducing a special legal mechanism for the organization and conduct of the first post-war elections is substantiated. Such a mechanism should take into account the consequences of armed aggression and ensure a balance between the need for the timely restoration of the democratic electoral process and the principles of security, universality, equality, freedom, and fairness of elections. It is proposed to establish at the legislative level a system of criteria for assessing the readiness of the state and its individual territories to conduct elections, as well as to provide special procedures for the exercise of electoral rights by certain categories of citizens.

Key words: *post-war elections, electoral process, martial law, electoral rights, electoral legislation, Electoral Code of Ukraine, de-occupied territories, internally displaced persons, military personnel, State Register of Voters, democratic elections.*

Постановка проблеми. Проведення перших повоєнних виборів в Україні стане одним із ключових викликів для національної виборчої системи, оскільки припинення або скасування воєнного стану саме по собі не означатиме автоматичного відновлення належних умов для реалізації громадянами виборчих прав. Наслідками повномасштабної збройної агресії стали масштабне внутрішнє та зовнішнє переміщення населення, тривале перебування значної кількості громадян на військовій службі, тимчасова окупація та руйнування окремих територій, пошкодження виборчої інфраструктури, а також необхідність актуалізації відомостей Державного реєстру виборців. За таких обставин застосування виключно загальних процедур, передбачених чинним виборчим законодавством, може бути недостатнім для забезпечення загальних, рівних, вільних і справедливих виборів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває формування спеціального правового механізму організації перших повоєнних виборів, який визначатиме особливості відновлення виборчого процесу, гарантії реалізації виборчих прав окремих категорій громадян, критерії можливості проведення виборів на постраждалих від війни територіях та забезпечуватиме баланс між необхідністю відновлення демократичних інститутів і дотриманням належних стандартів виборчого процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правового регулювання виборчого процесу, гарантування виборчих прав громадян та розвитку виборчої системи України є предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців, серед яких О. Діденко, О. Айвазовська, О. Марцеляк, М. Ставнічук, Ю. Барабаш, В. Шаповал, М. Федоренко, А. Магера, Ю. Ключковський та інші. Окремі аспекти організації виборів в умовах воєнного та поствоєнного періоду також досліджуються у працях українських науковців, аналітичних матеріалах Центральної виборчої комісії, громадських організацій та міжнародних інституцій. Водночас комплексне питання правового механізму організації саме перших повоєнних виборів в Україні, зокрема визначення строків їх проведення, особливостей відновлення виборчого процесу на деокупованих територіях, забезпечення виборчих прав військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які перебувають за кордоном, а також встановлення критеріїв готовності окремих територій до проведення виборів, залишається недостатньо дослідженим та потребує подальшого наукового опрацювання.

Метою статті є комплексне дослідження правових проблем організації перших повоєнних виборів в Україні, аналіз чинного виборчого законодавства та визначення основних викликів, пов'язаних із відновленням виборчого процесу після припинення або скасування воєнного стану. Особлива увага приділяється визначенню правових передумов проведення виборів, забезпеченню виборчих прав окремих категорій громадян, організації виборчого процесу на деокупованих і постраждалих від бойових дій територіях, а також формуванню пропозицій щодо вдосконалення законодавства України з метою забезпечення демократичності, легітимності та безпеки перших повоєнних виборів.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання організації та проведення виборів в Україні ґрунтується насамперед на положеннях Конституції України та Виборчого кодексу України. Конституційне право громадян брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є однією з основних форм реалізації принципу народовладдя. Водночас функціонування виборчої системи в умовах воєнного стану має суттєві особливості, зумовлені необхідністю забезпечення оборони держави, національної безпеки та захисту життя і здоров'я громадян.

Відповідно до частини першої статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Таким чином, законодавець встановив пряму заборону проведення будь-яких основних видів виборів протягом дії відповідного особливого правового режиму. Така заборона має об'єктивний характер, оскільки проведення повноцінного виборчого процесу передбачає можливість вільної політичної конкуренції, здійснення передвиборної агітації, належного функціонування виборчих комісій, забезпечення доступу виборців до голосування та дотримання інших демократичних стандартів, реалізація яких під час активних бойових дій є істотно ускладненою.

Конституція України одночасно передбачає спеціальний механізм забезпечення безперервності функціонування парламенту в умовах воєнного або надзвичайного стану. Зокрема, частина четверта статті 83 Конституції України встановлює, що у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування такого стану. Отже, конституційна модель виходить із пріоритету безперервності державної влади в умовах надзвичайних обставин та перенесення процесу її виборчого оновлення на період після припинення відповідного особливого правового режиму.

Разом із тим чинне законодавство переважно визначає правові наслідки дії воєнного стану, проте не формує цілісного спеціального механізму переходу від режиму, за якого вибори заборонені, до повноцінного відновлення виборчого процесу після його припинення або скасування. Саме ця обставина набуває принципового значення в контексті майбутніх перших повоєнних виборів. Тривала збройна агресія спричинила такі суспільні та територіальні зміни, які об'єктивно відрізняють умови майбутнього виборчого процесу від умов, на які розраховані звичайні положення виборчого законодавства. Тому механічне повернення до стандартної моделі організації виборів одразу після припинення воєнного стану не вирішує питання фактичної спроможності держави забезпечити повноцінну реалізацію виборчих прав усіх громадян.

Необхідність спеціального нормативно-правового регулювання такого перехідного періоду фактично визнається і на інституційному рівні. У січні 2026 року Центральна виборча комісія схвалила пропозиції щодо законодавчого врегулювання особливостей організації та проведення загальнодержавних виборів після припинення чи скасування воєнного стану. Відповідні напрацювання охоплюють, серед іншого, питання підготовчого періоду, організації голосування окремих категорій виборців, функціонування виборчої інфраструктури та інших особливостей майбутнього виборчого процесу.

Таким чином, правовою передумовою проведення перших повоєнних виборів має бути не лише формальне припинення або скасування воєнного стану, а й створення нормативних та організаційних умов, які забезпечать реальну можливість проведення демократичного виборчого процесу. У зв'язку з цим доцільним є формування спеціального законодавчого механізму перших повоєнних виборів, який, з одного боку, ґрунтуватиметься на загальних конституційних принципах виборчого права, а з іншого – враховуватиме специфічні наслідки збройної агресії та необхідність поступового відновлення повноцінного функціонування виборчої системи України.

Однією з ключових правових проблем організації перших повоєнних виборів є визначення строків відновлення виборчого процесу після припинення або скасування воєнного стану. Чинна модель виборчого законодавства виходить із необхідності достатньо оперативного переходу до проведення виборів після зникнення обставин, які унеможлилювали їх організацію. Зокрема, за умови незмінності чинного правового регулювання виборчі процедури щодо парламентських виборів мають бути розпочаті у відносно стислий період після припинення воєнного стану. На необхідність дотримання таких строків звертає увагу і Центральна виборча комісія, водночас наголошуючи, що особливості майбутніх повоєнних виборів об'єктивно потребують додаткового часу для здійснення організаційних та підготовчих заходів [3; 7].

Необхідність такого підготовчого періоду обумовлюється масштабом наслідків повномасштабної збройної агресії. До моменту початку виборчого процесу держава повинна мати можливість актуалізувати відомості Державного реєстру виборців, оцінити стан та відновити виборчу інфраструктуру, визначити території, на яких існують належні умови для проведення голосування, організувати роботу виборчих комісій, а також створити механізми реалізації виборчих прав громадян, які внаслідок війни змінили місце проживання або перебувають за межами України. Центральна виборча комісія серед основних напрямів підготовки до повоєнних виборів окремо визначає актуалізацію відомостей про виборців, організацію голосування громадян за кордоном та розроблення комплексу заходів щодо підготовки і проведення таких виборів [6; 13].

За таких обставин початок виборчого процесу безпосередньо або через надмірно короткий проміжок часу після припинення воєнного стану може створити ситуацію, за якої формальне дотримання вимоги щодо проведення виборів не супроводжуватиметься реальною можливістю забезпечити рівні умови участі у них для всіх громадян. Особливої уваги потребує забезпечення достатнього часу для відновлення діяльності політичних партій та їх територіальних організацій, формування виборчих комісій, здійснення передвиборної агітації, організації громадського і міжнародного спостереження та створення умов для вільного формування політичної волі виборців. Таким чином, визначення строку проведення перших повоєнних виборів не повинно розглядатися виключно як технічне питання виборчого календаря.

Водночас надмірне відтермінування виборів після припинення обставин, які об'єктивно перешкоджали їх проведенню, також не може вважатися оптимальним способом правового регулювання. Тривалий підготовчий період може створювати ризики не виправданого продовження функціонування органів публічної влади без їх виборчого оновлення та негативно впливати на суспільну довіру до демократичних інститутів. Голова Центральної виборчої комісії О. Діденко, характеризуючи питання строків повоєнних виборів, також звертає увагу на необхідність пошуку балансу: більший період дозволяє якісніше підготувати вибори та забезпечити їх відповідність міжнародним стандартам, однак такий строк не повинен бути надмірним [7].

У зв'язку з цим доцільним видається законодавче розмежування підготовчого періоду та безпосереднього виборчого процесу. Підготовчий період повинен розпочинатися після припинення або скасування воєнного стану та використовуватися для здійснення тих заходів, без яких проведення належного виборчого процесу є неможливим або істотно ускладненим. Водночас передвиборна агітація, висунення і реєстрація кандидатів та інші власне виборчі процедури мають здійснюватися вже у межах виборчого процесу відповідно до встановлених законом строків. Такий підхід дозволить, з одного боку, не скорочувати передбачені для кандидатів та політичних партій строки реалізації їхніх виборчих прав, а з іншого – надати державним органам достатній час для організаційної підготовки до виборів.

При цьому конкретна тривалість підготовчого періоду не повинна визначатися довільно. Вона має бути законодавчо встановленою, прогнозованою та обгрунтованою обсягом заходів, необхідних для відновлення повноцінного функціонування виборчої системи. Станом на 2026 рік питання строків та спеціальних процедур повоєнних виборів перебуває у процесі законодавчого опрацювання, а ЦВК передала свої пропозиції парламентській робочій групі, яка готує відповідне регулювання [6].

Таким чином, на законодавчому рівні доцільно встановити спеціальний підготовчий період між припиненням або скасуванням воєнного стану та початком безпосереднього виборчого процесу. Його призначенням має бути не відкладення виборів як таких, а створення необхідних правових, організаційних та матеріально-технічних передумов для їх демократичного проведення. При визначенні тривалості такого періоду необхідно забезпечити розумний баланс між потребою належної підготовки перших повоєнних виборів та принципом періодичного оновлення представницьких органів влади.

Наступною істотною проблемою організації перших повоєнних виборів є визначення територій, на яких існуватимуть належні умови для повноцінного проведення виборчого процесу. Припинення або скасування воєнного стану на загальнодержавному рівні не обов'язково означатиме одночасне відновлення однакового рівня безпеки та нормального функціонування державних і суспільних інститутів на всій території України. Окремі регіони можуть протягом тривалого часу залишатися забрудненими вибухонебезпечними предметами, мати істотно пошкоджену транспортну, комунальну та соціальну інфраструктуру або характеризуватися значним скороченням чисельності населення. Особливо складним зазначене питання буде щодо територій, які тривалий час перебували під тимчасовою окупацією або безпосередньо знаходилися в районі ведення бойових дій.

Проведення виборів на таких територіях не може оцінюватися виключно через можливість фізичного відкриття виборчих дільниць у день голосування. Вибори за своєю правовою природою є тривалим процесом, який охоплює формування виборчих комісій, висування та реєстрацію кандидатів, здійснення передвиборної агітації, доступ виборців до інформації, діяльність засобів масової інформації, роботу спостерігачів, голосування, підрахунок голосів та встановлення результатів. Саме такого підходу дотримується ОБСЄ/БДПЛ, методологія якої розглядає вибори не як подію одного дня, а як процес, що починається за декілька місяців до голосування та потребує оцінки всього передвиборного середовища [10; 11].

Відповідно, безпекова ситуація повинна оцінюватися не лише безпосередньо в день голосування, але й протягом усього виборчого процесу. Реальна загроза життю кандидатів, членів виборчих комісій, виборців, журналістів або спостерігачів здатна унеможливити вільну політичну конкуренцію навіть за умови технічної можливості організувати голосування. Аналогічний підхід простежується у сучасних позиціях Венеційської комісії, яка у 2026 році наголосила, що кризові обставини можуть створювати ризики для базових принципів європейської виборчої спадщини та що законодавство повинно завчасно передбачати механізми адаптації виборчих процедур до загроз цілісності виборчого процесу. До питань, які мають оцінюватися, віднесено, зокрема, проведення виборчої кампанії, інформування виборців, способи голосування, безпеку членів виборчих органів та процедурні гарантії чесності виборів [12; 14].

У зв'язку з цим доцільним видається законодавче закріплення системи критеріїв, на підставі яких має визначатися готовність певної території до проведення перших повоєнних виборів. На нашу думку, така система повинна включати щонайменше безпековий, інфраструктурний, демографічний, інституційний та інформаційний критерії.

Безпековий критерій повинен передбачати оцінку реального рівня загроз для учасників виборчого процесу, можливості безпечного функціонування виборчих дільниць, проведення передвиборних заходів, переміщення виборців та роботи виборчих комісій. При цьому сама відсутність активних бойових дій на певній території не повинна автоматично вважатися достатньою підставою для визнання її безпечною для проведення виборів.

Інфраструктурний критерій має охоплювати наявність приміщень, придатних для діяльності виборчих комісій і проведення голосування, функціонування транспортного сполучення, електропостачання, засобів зв'язку та інших елементів інфраструктури, необхідних для організації виборчого процесу. Значні руйнування внаслідок бойових дій можуть об'єктивно ускладнювати забезпечення однакового доступу громадян до виборчих процедур навіть після стабілізації безпекової ситуації.

Демографічний критерій повинен враховувати фактичну чисельність та структуру населення відповідної території після завершення активної фази війни. Масштабна внутрішня та зовнішня міграція населення може призвести до істотної невідповідності між відомостями про зареєстроване місце проживання громадян та їх фактичним місцем перебування. За таких умов особливого значення набуватиме актуалізація відомостей Державного реєстру виборців, яку Центральна виборча комісія вже визначає одним із самостійних напрямів підготовки до повоєнних виборів [6; 13].

Інституційний критерій має характеризувати можливість повноцінного функціонування на відповідній території органів державної влади, місцевого самоврядування, виборчих комісій, правоохоронних органів та судової системи. Організація демократичних виборів є неможливою без існування інституційного середовища, здатного забезпечувати виконання виборчого законодавства, захист виборчих прав громадян, розгляд скарг та вирішення виборчих спорів.

Нарешті, інформаційний критерій повинен передбачати наявність умов для вільного формування політичної волі громадян, доступу виборців до різних джерел суспільно-політичної

інформації, можливості проведення передвиборної агітації різними політичними силами та недопущення домінування одного інформаційного середовища. Особливої актуальності цей критерій набуває щодо деокупованих територій, населення яких могло протягом тривалого періоду перебувати під системним інформаційним впливом держави-агресора. Венеційська комісія окремо відносить дезінформацію, кібератаки та іноземне втручання до сучасних загроз цілісності виборів, які повинні враховуватися державами при формуванні стійкого виборчого законодавства [12].

Водночас рішення про неможливість проведення виборів на певній території не повинно прийматися довільно, оскільки фактично воно призводитиме до обмеження можливості значної кількості громадян реалізувати виборчі права. Венеційська комісія наголошує, що обмеження періодичної участі громадян у виборах у кризових умовах повинні мати законодавчу основу, бути необхідними за конкретних обставин та відповідати принципу пропорційності. Тому законодавство повинно чітко визначити як критерії оцінки відповідної території, так і суб'єктів, уповноважених приймати рішення, процедуру його ухвалення, строк дії такого рішення та порядок його перегляду [14].

На нашу думку, найбільш обґрунтованою є модель, за якої готовність територій до проведення перших повоєнних виборів оцінюється на підставі сукупності зазначених критеріїв, а не одного формального показника. Такий підхід дозволить уникнути ситуації, коли вибори проводяться на території лише тому, що на ній формально припинилися бойові дії, незважаючи на фактичну відсутність умов для вільного волевиявлення громадян. Водночас він забезпечить можливість об'єктивної та періодичної оцінки ситуації і проведення виборів одразу після відновлення необхідних демократичних, безпекових та організаційних передумов.

Одним із найбільш масштабних викликів під час організації перших повоєнних виборів стане забезпечення принципу загальності виборчого права в умовах істотної зміни місця проживання та перебування значної кількості громадян України. Повномасштабна збройна агресія спричинила безпрецедентне внутрішнє та зовнішнє переміщення населення, внаслідок чого фактичне місце перебування значної кількості виборців не відповідає їх зареєстрованій виборчій адресі. Окремі категорії громадян тривалий час перебувають за межами України, мають статус внутрішньо переміщених осіб або проходять військову службу поза місцем постійного проживання. Тому традиційна територіальна модель організації виборів потребуватиме адаптації до фактичної демографічної ситуації, що сформувалася внаслідок війни.

Особливої уваги потребуватиме реалізація виборчих прав внутрішньо переміщених осіб. Повернення громадян до місць свого попереднього проживання після припинення активної фази війни відбуватиметься поступово, а для значної частини населення таке повернення може бути неможливим через руйнування житла, відсутність необхідної інфраструктури або інші обставини. Отже, при організації перших повоєнних виборів держава повинна виходити не лише з формально зареєстрованого місця проживання виборця, але й забезпечити ефективний механізм реалізації виборчого права за місцем його фактичного перебування.

При цьому особливо складною є проблема участі внутрішньо переміщених осіб у місцевих виборах. Якщо на загальнодержавних виборах зміна місця голосування насамперед має організаційний характер, то на місцевих виборах місце проживання громадянина безпосередньо пов'язане з його належністю до відповідної територіальної громади та можливістю брати участь у формуванні її органів місцевого самоврядування. За таких умов законодавство повинно забезпечувати баланс між правом громадянина, який фактично тривалий час проживає в певній громаді, брати участь у вирішенні питань місцевого значення та необхідністю недопущення необґрунтованої або ситуативної зміни виборчої адреси без реального зв'язку з відповідною територією.

Не менш складним завданням стане організація голосування громадян України, які перебувають за кордоном. Тривале перебування значної кількості українських громадян в інших державах об'єктивно створює в істотному збільшенні спроможності закордонної виборчої інфраструктури. Використання виключно традиційної моделі голосування у приміщеннях дипломатичних установ може виявитися недостатнім, оскільки кількість виборців, які потенційно бажатимуть взяти участь у перших повоєнних виборах, може суттєво перевищувати можливості існуючих закордонних виборчих дільниць. У зв'язку з цим необхідним є пошук додаткових організаційно-правових механізмів забезпечення доступності голосування для громадян України за кордоном, зокрема шляхом розширення мережі виборчих дільниць та співпраці з органами влади держав перебування [9].

Водночас запровадження спеціальних способів голосування для громадян за кордоном повинно здійснюватися з особливою обережністю. Будь-які альтернативні механізми волевиявлення

мають одночасно забезпечувати доступність голосування, належну ідентифікацію виборця, таємницю голосування, неможливість повторного голосування та достовірність встановлення його результатів. Тому питання можливого застосування поштового, дострокового або інших спеціальних способів голосування повинно вирішуватися на законодавчому рівні завчасно, а відповідні процедури мають бути зрозумілими як для виборців, так і для суб'єктів виборчого процесу [14].

Окремою категорією виборців, для яких загальний порядок голосування може бути недостатньо ефективним, залишатимуться військовослужбовці. Навіть після припинення або скасування воєнного стану значна кількість громадян може продовжувати проходити військову службу, перебувати у військових частинах, місцях тимчасової дислокації, на лікуванні чи реабілітації або виконувати інші завдання у сфері оборони та безпеки. За таких умов держава повинна забезпечити можливість реалізації ними виборчого права без необхідності масового переміщення особового складу та без створення ризиків для обороноздатності чи розголошення відомостей про місця дислокації військових формувань [15].

Особливо важливим у цьому контексті є забезпечення рівності виборчих прав. Створення спеціальних процедур голосування для внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців або громадян за кордоном не повинно призводити ані до обмеження їхніх прав порівняно з іншими виборцями, ані до створення необґрунтованих переваг. Метою таких процедур повинна бути компенсація об'єктивних перешкод для участі у виборах та забезпечення фактичної, а не лише формальної можливості реалізації конституційного права голосу.

На нашу думку, при підготовці перших повоєнних виборів доцільно виходити з принципу максимального наближення виборчої процедури до фактичного місця перебування виборця, якщо його участь у голосуванні за виборчою адресою істотно ускладнена або неможлива внаслідок обставин, пов'язаних із війною. Реалізація такого підходу потребуватиме вдосконалення механізму визначення та зміни виборчої адреси, актуалізації даних Державного реєстру виборців і встановлення спеціальних процедур для окремих категорій громадян. Водночас відповідні механізми повинні містити достатні запобіжники від подвійного голосування та інших можливих зловживань.

Таким чином, забезпечення принципу загальності перших повоєнних виборів вимагатиме від держави переходу від переважно статичної моделі територіальної прив'язки виборця до більш гнучкого механізму організації голосування, здатного враховувати масштабні переміщення населення та інші наслідки війни. Ефективність такого механізму матиме безпосереднє значення для легітимності результатів перших повоєнних виборів, оскільки демократичність виборчого процесу визначатиметься не лише формальною наявністю права голосу, але й реальною можливістю громадян скористатися цим правом.

Важливою передумовою проведення перших повоєнних виборів є забезпечення актуальності Державного реєстру виборців та відновлення повноцінного функціонування виборчої інфраструктури. Тривала перерва у проведенні виборів, масштабне внутрішнє і зовнішнє переміщення населення, зміна місця проживання громадян та інші демографічні наслідки війни створюють ризик істотної невідповідності між відомостями, що містяться у державних інформаційних ресурсах, та фактичним місцем перебування виборців. Закон України «Про Державний реєстр виборців» визначає Державний реєстр виборців як автоматизовану інформаційно-комунікаційну систему, призначену для державного обліку громадян України, які мають право голосу, а відомості Реєстру безпосередньо використовуються при складанні списків виборців. Саме тому належний стан Реєстру є однією з основних організаційно-правових передумов проведення будь-яких загальнодержавних або місцевих виборів [4].

Певні заходи щодо відновлення повноцінного функціонування Державного реєстру виборців здійснюються вже до припинення воєнного стану. Наприкінці 2025 року Центральна виборча комісія відновила функціонування автоматизованої інформаційно-комунікаційної системи «Державний реєстр виборців» у частині взаємодії з виборцями, а з 1 січня 2026 року органи ведення Реєстру, за винятком тих, які не можуть здійснювати відповідну діяльність через бойові дії або тимчасову окупацію території, поновили прийом і розгляд заяв та запитів виборців. Також було відновлено роботу електронного кабінету виборця, за допомогою якого громадяни можуть перевіряти відомості про себе у Реєстрі [8].

Разом із тим самого технічного відновлення функціонування Реєстру недостатньо для забезпечення достовірності списків виборців під час перших повоєнних виборів. Перед початком виборчого процесу необхідним буде проведення масштабної актуалізації персональних даних виборців шляхом інформаційної взаємодії з іншими державними реєстрами та органами влади.

Особливо важливим є уточнення інформації про виборчу адресу громадян, які змінили місце проживання, перебувають за кордоном, проходять військову службу або повернулися на деокуповані території. Центральна виборча комісія також включає актуалізацію відомостей Державного реєстру виборців до числа основних питань, які потребують вирішення при законодавчій підготовці повесенних виборів [6].

Поряд із актуалізацією Реєстру окремого вирішення потребуватиме питання відновлення виборчої інфраструктури. Виборчий процес передбачає функціонування значної кількості виборчих дільниць, окружних і територіальних виборчих комісій, забезпечення їх приміщеннями, засобами зв'язку, транспортом, обладнанням та іншими матеріально-технічними ресурсами. Внаслідок бойових дій частина приміщень, які раніше використовувалися для організації голосування, може бути зруйнована або непридатна для використання. Відповідно, ще до початку виборчого процесу має бути здійснена оцінка фактичного стану виборчих дільниць та визначено альтернативні приміщення у випадках, коли відновлення попередньої інфраструктури є неможливим або недоцільним.

Особливого значення ця проблема набуває в контексті організації голосування громадян України за кордоном. Чинна система закордонних виборчих дільниць формувалася за умов значно меншої кількості громадян України, які постійно або тимчасово перебували поза межами держави. За інформацією представників Центральної виборчої комісії, у 2026 році йшлося приблизно про 4,5 млн потенційних виборців за кордоном та лише 104 виборчі дільниці при дипломатичних і консульських установах, що свідчить про очевидну невідповідність існуючої інфраструктури масштабу потенційного навантаження. ЦВК у зв'язку з цим розглядає можливість істотного розширення мережі місць голосування та проводить консультації з іноземними державами щодо створення додаткових виборчих дільниць поза межами дипломатичних установ [9].

Вирішення зазначених проблем об'єктивно актуалізує дискусію щодо можливості застосування під час перших повоєнних виборів спеціальних або альтернативних способів голосування. До таких механізмів можуть належати дострокове та поштове голосування, а в перспективі – окремі форми дистанційного волевиявлення. Їх застосування потенційно здатне забезпечити участь у виборах громадян, для яких особисте прибуття на виборчу дільницю є істотно ускладненим через перебування за кордоном, проходження військової служби, стан здоров'я або інші об'єктивні обставини. Разом із тим впровадження будь-якої нової форми голосування безпосередньо перед першими повоєнними виборами містить суттєві правові та організаційні ризики.

Насамперед альтернативні способи голосування повинні забезпечувати дотримання основоположних принципів виборчого права: особистого і вільного волевиявлення, таємниці голосування, рівності виборців та неможливості багаторазового голосування однією особою. Крім того, важливим є забезпечення можливості належного контролю за виборчими процедурами та суспільної довіри до встановлених результатів. З огляду на це запровадження повномасштабного інтернет-голосування саме під час перших повоєнних виборів видається передчасним. Представники Центральної виборчої комісії у 2026 році також публічно звертали увагу на значні ризики такого механізму для України, пов'язані, зокрема, з масштабом виборчої системи та необхідністю забезпечення довіри громадян до достовірності результатів голосування [9; 10; 14].

На нашу думку, більш обґрунтованим є поетапний підхід до запровадження спеціальних способів голосування. Під час перших повоєнних виборів пріоритет доцільно надати розширенню традиційної виборчої інфраструктури, спрощенню процедур зміни виборчої адреси та створенню додаткових можливостей особистого голосування для громадян, які перебувають поза місцем свого постійного проживання. Запровадження поштового або інших альтернативних способів голосування може розглядатися для окремих категорій виборців лише за умови попереднього законодавчого врегулювання відповідних процедур, їх належного тестування та створення достатніх гарантій від можливих зловживань.

Таким чином, актуалізація Державного реєстру виборців, відновлення та розширення виборчої інфраструктури повинні відбуватися ще до формального початку перших повоєнних виборів і становити складову спеціального підготовчого періоду. Водночас застосування нових способів голосування не повинно розглядатися як універсальний засіб вирішення всіх проблем доступності виборчого процесу. Пріоритетним завданням держави має залишатися створення такої системи організації голосування, яка одночасно забезпечуватиме максимальне охоплення виборців, прозорість виборчих процедур та належний рівень суспільної довіри до результатів перших повоєнних виборів.

Висновки. Проведення перших повоєнних виборів в Україні потребуватиме спеціального правового регулювання, оскільки припинення або скасування воєнного стану саме по собі не гарантуватиме готовності держави до повноцінного відновлення виборчого процесу. На підставі проведеного дослідження доцільно запропонувати такі напрями вдосконалення законодавства України:

1. Передбачити спеціальний правовий механізм організації та проведення перших повоєнних виборів.
2. Встановити окремий підготовчий період між припиненням або скасуванням воєнного стану та початком виборчого процесу.
3. Законодавчо визначити критерії готовності окремих територій до проведення виборів, зокрема безпековий, інфраструктурний, демографічний, інституційний та інформаційний критерії.
4. Визначити порядок прийняття та перегляду рішень щодо можливості або неможливості проведення виборів на деокупованих і постраждалих від бойових дій територіях.
5. Удосконалити механізми реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та громадян України, які перебувають за кордоном.
6. Забезпечити масштабну актуалізацію відомостей Державного реєстру виборців до початку виборчого процесу.
7. Передбачити відновлення та розширення виборчої інфраструктури, у тому числі мережі закордонних виборчих дільниць.

Розглянути можливість застосування окремих спеціальних способів голосування лише за умови їх попереднього законодавчого врегулювання, належного тестування та забезпечення достатніх гарантій від зловживань.

Таким чином, основним завданням законодавця має стати створення такої моделі перших повоєнних виборів, яка забезпечить не лише формальне відновлення виборчого процесу, а й реальної можливості проведення безпечних, загальних, рівних, вільних і легітимних виборів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 року № 396-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7–9. Ст. 48.
4. Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22 лютого 2007 року № 698-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. Ст. 282.
5. Діденко О. М. Щодо правової основи для проведення повоєнних виборів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 55–58. URL: https://lsej.org.ua/12_2023/9.pdf
6. Центральна виборча комісія. Комісія напрацювала пропозиції щодо законодавчого врегулювання виборів в Україні після припинення чи скасування воєнного стану. 07.01.2026. *Центральна виборча комісія* : офіційний веб-сайт. 2026. URL: <https://www.cvk.gov.ua/novini/komisiya-naprulstyuvala-propozitsii-shhodo-zakonodavchogo-vregulyuvannya-viboriv-v-ukraini-pislya-pripinennya-chi-skasuvannya-voennogo-stanu.html>
7. Діденко О. Для виборів потрібні дві передумови – безпека й адаптовані до нових умов закони. 31.12.2025. *Центральна виборча комісія* : офіційний веб-сайт. 2025. URL: <https://www.cvk.gov.ua/zmi-pro-tsvk/oleg-didenko-golova-tsentralnoi-viborchoi-komisii-ukraini-dlya-viboriv-potribni-dvi-peredumovi-bezpeka-y-adaptovani-do-novih-umov-zakoni.html>
8. Центральна виборча комісія. Етапи відновлення АІКС «Державний реєстр виборців». 08.01.2026. *Центральна виборча комісія* : офіційний веб-сайт. 2026. URL: <https://cvk.gov.ua/actualna-informaciya/etapi-vidnovlennya-aiks-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>
9. Дубовик С. 4,5 мільйона виборців за кордоном і 104 дільниці в консульствах. Цю мережу треба збільшити вдесятеро. 02.06.2026. *Центральна виборча комісія* : офіційний веб-сайт. 2026. URL: <https://cvk.gov.ua/zmi-pro-tsvk/sergiy-dubovik-45-milyona-vibortsiv-za-kordonom-i-104-dilnitsi-v-konsulstvah-tsyu-merezhu-treba-zbilshiti-vdesyatero.html>
10. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Election Observation Handbook. Sixth Edition. Warsaw : OSCE/ODIHR, 2010. OSCE Office. 2025. URL: <https://odihr.osce.org/odihr/elections/68439>

11. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Election Observation Methodology. OSCE Office. 2025. URL: <https://odihr.osce.org/odihr/elections/methodology>

12. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Comments to Recommendation 2301 of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on “Elections in times of crisis”. CDL-AD(2026)009. Venice, 2026. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282026%29009-e>

13. Civil Network OPORA. Roadmap for Ensuring Organization of Postwar Elections in Ukraine. Kyiv. *OPORA* : інформаційний веб-портал. 2025. URL: <https://opora.ua.org/en/vybory/roadmap-for-ensuring-organization-of-postwar-elections-in-ukraine-25601>

14. Цебенко С. Б. Право на вільні вибори: міжнародні стандарти та обмеження під час дії воєнного стану на території України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 1. № 5. С. 164–168.

15. Бирченко Б. В. Правові аспекти захисту виборчих прав військовослужбовців. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 1. № 3. С. 100–106.

Дата першого надходження статті до видання: 05.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.06.2026